

VARIA

„PRIETENUL ADEVĂRULUI”

În 25 iunie 2001, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia acorda, pentru prima dată în existența instituției, titlul de *Doctor Honoris Causa* Prof. Univ. Dr. Keith Hitchins de la Universitatea Urbana Illinois (U.S.A.). Justificarea acestui gest academic – dacă mai era nevoie de așa ceva? – se găsește în *Laudatio Academica*, rostită cu acest prilej solemn dar încărcat de emoție¹, la care se adaugă prelegerea laureatului².

După încheierea ceremoniei, de care ne aducem aminte cu încântare, istoricul american a răspuns, cu amabilitate, întrebărilor mai tinerei noastre colege de la Catedra de Limbi Moderne, Emilia Pavel nunc Ivancu, pe atunci studentă și redactor la postul local de televiziune, Tele 7 Alba. Publicăm, abia acum, dialogul cu Profesorul Keith Hitchins, care completează, prin specificul unui astfel de exercițiu, discursul istoric, modern și detașat, al unei instanțe în domeniu, pe care l-a patronat cu pasiune și rațiune. Alături se afla, ca de atâtea ori, Profesorul Pompiliu Teodor (1930-2001), prietenul și colegul de o viață al celui omagiat de „Alma Mater Apulensis”. Profesorul clujean, care a contribuit – cu vorba și cu fapta – la întărirea Universității din „Cetatea Marii Uniri”, a acceptat, cu generozitatea-i cunoscută, să răspundă la câteva întrebări. Completa, după opinia noastră, într-o cheie personală, portretul cordial al istoricului, care „a făcut cât ar fi trebuit să facă o Ambasadă românească pentru cultura noastră dar și pentru cea zonală.”

Iacob Mârza

Reporter: Înainte de toate, vă felicităm pentru distincția de *Doctor Honoris Causa*, pe care ați primit-o, de altfel prima distincție de acest gen acordată de Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Ați efectuat numeroase cercetări în domeniul istoriei Sud – Est europene. V-aș ruga, referitor la termenii de *Balcanic* și *Balkanism* să precizați, dacă se referă exclusiv la o zonă geografică ori aveți în vedere și o anumită arie culturală mai vastă? Întrebarea mea are în vedere cartea Mariei Todorova, *Balcanii și balcanismul*.

Keith Hitchins: Nu sunt sigur că termenul *Balkanism* este unul în întregime potrivit, pentru că *Balcanii* au primit un sens anume încă de la începutul secolului XIX, dezvoltând un mare număr de conotații. *Balcanii* sunt un loc unde anumite state se luptă între ele. Era, de fapt, o regiune care a rămas cu mult în urma Europei de Vest din punct de vedere industrial și din multe alte puncte de vedere. Era, de asemenea, o regiune exotică. *Balcanii* reprezintă, de fapt, un termen generic. Poate că știți câțiva scriitori englezi sau americani care și-au plasat tema și locul acțiunii în țări mitice, deși fiecare cititor a recunoscut scena acțiunii ca fiind undeva în *Balcani*. Din studiile mele, nu văd nimic care ar fi peiorativ în privința regiunii. Da, este adevărat că țările din Sud-Estul Europei – a fost un termen pe care îl prefer *Balkanilor* – s-au dezvoltat diferit de țările din Centrul și Vestul Europei. Aceasta este consecința mai multor factori, care au operat timp îndelungat. Cartea Mariei Todorova, pe care ați menționat-o, privește dezvoltarea tuturor acestor idei și concepte într-un mod mai critic și, totodată, privește mult mai critic și noțiunea de *Balkanism*. Aș putea să spun că Maria Todorova a acceptat oferta Universității din Illinois, și vom preda împreună istoria acestei regiuni, începând cu anul viitor. Așa că voi avea posibilitatea să discut mai multe cu ea despre acest lucru.

R: Și totuși se spune că *Balkanismul* este reprezentativ doar pentru această parte a Europei.

K. H.: La rândul meu, obișnuiam să le cer oamenilor să definească *Balkanismul*, respectiv *Balcanii*. Într-un fel, *Balcanii* sunt partea - prin excelență – unde au loc războaie. Trebuie doar să ne uităm în Vestul Europei și vom găsi acolo multe războaie și în secolul XVIII, și în secolul XIX, și în secolul XX. Cei care folosesc termenii *Balcani*, *Balkanism*, cu toate aceste înțelesuri peiorative privesc societățile din Sud-Estul Europei dintr-o perspectivă europeană și totodată, cântăresc dezvoltarea

¹ Cf. Iacob Mârza, *Historia magistra vitae. Via essentiae, via historiae*, în *Arhipelag*, Deva, 3-4, 2001, p. 16-18.

² Keith Hitchins, *Romanian Intellectuals and the Enlightenment in Transylvania*, în *Annales Universitatis Apulensis Series Historica*, 6/1, 2002, p. 99-105.

regiunii din punctul de vedere al Angliei, Franței ori a Statelor Uniteale Americii. Nu apreciază suficient faptul că societățile se pot dezvolta diferit de cele puternic urbanizate și industrializate și, dacă o regiune este cu specific agricol, nu înseamnă neapărat că este înapoiată.

R.: Cărțile și studiile Dv. s-au îndreptat în special asupra istoriei poporului român. Vă rog, așadar, să emiteți o părere obiectivă în privința istoriei poporului român ca întreg, ca unitate și a istoriei românilor totodată. S-au afirmat multe lucruri, dar poate niciodată îndeajuns și totodată istoria a reprezentat un domeniu foarte productiv.

K. H.: Cel puțin pot să încerc să fiu cinstit, nu neapărat obiectiv. Cred că felul în care trebuie privită dezvoltarea poporului român este să se analizeze circumstanțele. Mai bine-zis, românii se află într-o regiune geografică devenită cu timpul răscruce de drumuri pentru alte popoare; însă nu o să menționez nici diferitele popoare care au venit aici. Dar românii nu s-au dezvoltat astfel, sau, mai bine zis, nu s-au dezvoltat datorită unui lucru specific lor, unui ADN sau a unei gene specifice, care îi face astfel. Condițiile sociale în care s-au dezvoltat, relațiile pe care poporul român le are cu alte popoare îi fac pe români așa cum sunt ei. Acestea sunt lucrurile care au condiționat felul românilor de a fi și care au influențat istoria lor în mod considerabil. Nu sunt sigur, cum i-aș caracteriza ca un întreg. Când am venit prima dată în România, am fost întrebat cum sunt americanii. Nu am putut răspunde. Nu pot vorbi despre oameni săraci, oameni bogați, despre oameni răi sau buni sau despre o cultură mai bogată decât alta. Există diferențe, atâta tot. Cu toate acestea, sunt subiectiv. Îi găsesc pe români foarte primitivi, mai mult decât amabili. Este o caracteristică ce vine din interior. I-am întrebat pe prietenii mei români cum funcționează lucrul acesta, și nu mi-au putut explica. Românii mai sunt foarte talentați, se pot adapta foarte repede la lucruri noi și situații noi. Când vorbim despre români, cred că este totuși necesar să facem o distincție între românii din mediul rural și cei din mediul urban. În S.U.A. viața rurală este încă diferită de cea urbană și acest lucru este valabil și pentru români, într-o anumită măsură. Dați-mi voie să vă spun că eu găsesc istoria românilor foarte interesantă. O studiez de aproape patruzeci de ani, de la sfârșitul liceului, și încă mai găsesc lucruri noi de cercetat și de interpretat. Sunt sigur că, dacă privesc istoria românilor din secolul al XVIII-lea, de exemplu istoria Transilvaniei, o privesc diferit de felul în care o priveam acum patruzeci de ani. Opiniile mele despre români s-au schimbat cu timpul, cu cât am învățat mai mult. Și, totuși, este greu să spun în câteva cuvinte cum sunt românii.

R.: De ce ați ales România?

K. H.: Este o întrebare foarte bună și logică. Trebuie să spun că am ales în mod dezinteresat, pentru că n-am stat efectiv să mă gândesc la această posibilitate, să studiez istoria românilor. Am început prin studiul istoriei sud-est europene, de exemplu, istoria Bulgariei, a Serbiei, a Greciei și istoria Ungariei. Am găsit extrem de interesant probleme legate de dezvoltarea românilor. Astfel, am început să fiu tot mai preocupat și mai atras de istoria românilor și am dorit să-mi aprofundeze cunoștințele.

Ceea ce a fost decisiva fost posibilitatea de a veni în România cu o bursă de studiu în 1960, an în care U.S.A. și România au semnat un pact cultural. Astfel, S.U.A. au putut trimite doi absolvenți în România pentru aprofundarea studiilor. Eu și un prieten al meu de la Universitatea din California am venit în România în 1960, și cred că, noi am fost primii americani veniți la studii în România după cel de al doilea război mondial. Atunci, am rămas doi ani, timp în care am avut posibilitatea să fac diferite cercetări. Apoi am făcut rost de o bibliografie pentru doctorat și am ajuns în cele din urmă să cunosc destul de bine țara și oamenii de aici. Am călătorit foarte mult prin regiunile României, un an petrecându-l numai în Transilvania, la Cluj. În 1961 am venit pentru prima dată în Alba Iulia; din Sibiu am luat trenul spre Blaj și din Blaj spre Alba Iulia. Așadar, cred că pur și simplu posibilitatea de aici, în România a favorizat specializarea mea de mai târziu, pentru ca în cele din urmă să revin în Alba Iulia, acum, cu această ocazie deosebită pentru mine.

R.: Vă mulțumesc și vă felicit, încă o dată, pentru distincția academică primită. Vă mai așteptăm, și cu altă ocazie la Alba Iulia.

*

Reporter: Stimate Doamnă Academician Pompiliu Teodor ați fost alături de istoricul Keith Hitchins, de la primele sale zile petrecute în România. Vă rog să trasați, în câteva cuvinte, cariera istoricului american până în prezent.

Pompiliu Teodor: Raporturile noastre coboară în timp, până în anii 1960-1961, când el a făcut un stagiul de aprofundare în istoria noastră; el a început să studieze istoria românilor la Universitatea Haward cu Robert Lee Wolf, care a fost un mare medievist și, în același timp, ceea ce în general nu se știe, era unul din marii specialiști în literatura victoriană. Imediat, în perioada următoare, Robert Lee Wolf a întreprins o călătorie la Sibiu, și a dat peste cartea lui Ioan Lupaș despre Andrei Șaguna. Atunci când Keith Hitchins s-a dus să-i ceară o temă pentru teza de doctorat, Robert Lee Wolf i-a spus: „Uite, fă o lucrare despre Andrei Șaguna!” Așa a început totul! Mai târziu, a lucrat în Paris la vestita „Sorbonne” și cu savantul român Emil Turdeanu, care este de aici din zonă; a avut un stagiul la Viena, după care a colaborat cu istoricul Andrei Oțetea la București și, din București, a venit în Cluj. Am lucrat astfel împreună la Biblioteca Academiei, la manuscrise; l-am învățat literele chirilice și multe altele. A colaborat cu istoricul David Prodan și cu mulți alți specialiști din Cluj deceniului 7. Este o persoană importantă, pentru că, dacă ar fi să-l încadrăm într-o serie de oameni, care s-au ocupat de istoria românească, ar fi lângă Marcel Emérit, un mare istoric francez, lângă R. W. Seton Watson, după Barbara Jelavich. Keith Hitchins a fost și este unul dintre marii promotori și, așa spune, cel mai dedicat studiilor române, văzute în acest ansamblu de istorie cultural-europeană. Cunoscând, însă, deopotrivă, spiritualitatea românească, deci nu numai istoria, literatura etc., el are, de exemplu, una dintre cele mai bune biblioteci cu rarități din domeniul literaturii. Am avut ocazia să o văd, atunci când am lucrat la Universitatea, la care Keith Hitchins este profesor; chiar l-am și înlocuit la un moment dat. În biblioteca sa de la Universitatea din Illinois există rarități din domeniul istoriei și literaturii române, pe care noi nu le avem. Universitatea Urbana din Illinois este o universitate bogată, se află printre cele cinci mari universități de stat din America, și cu bani de la universitate a întocmit acele valoroase colecții, care permit efectuarea unor studii române, precum la noi, acasă. El a pornit de la Andrei Șaguna și a realizat faptul că istoria trebuie văzută înapoi. S-a apucat de Școala Ardeleană, care este, de fapt, teza lui de doctorat, și pe urmă a revenit la Andrei Șaguna. De aici lucrurile s-au diversificat în toate direcțiile, pe secolul al XIX-lea, cu lucrări complementare pe care le-am întrunit în două volume. Este o autoritate, la care se revendică toți cei care au ceva în comun cu spațiul acesta. Important este că el face o istorie comparată, nu o istorie izolată. Istoria românilor este de neînțeles, fără ambianța asta.

Keith Hitchins este un cunoscător formidabil de limbi de circulație; iar în ultima vreme s-a apucat de literatură tadjică și colaborează la o enciclopedie și la câteva reviste. A făcut cât ar fi trebuit să facă o Ambasadă românească pentru cultura noastră dar și pentru cea zonală. Iar acum pregătește o istorie a Europei de Sud-Est și cred că va fi un lucru foarte bun, pentru că numai așa istoria noastră văzută din afară are relevanță și este digerabilă pe toate meridianele. Dacă am trăi mereu în sucul propriu, nu ne-ar înțelege nimeni și până la urmă am sfârși ne mai înțelegându-ne nici noi pe noi.

R.: Cât de aproape se află istoricul și omul Keith Hitchins de români și care este importanța studiilor sale pentru noi?

P.T.: De multe ori lumea mi-a spus, odată chiar în public: „Keith Hitchins este un prieten al nostru.” Iar eu am replicat: „Sigur, el este un prieten al nostru, dar să nu uităm nici un moment că el este un prieten al adevărului; el este un istoric, un profesionist. Mergând pe principiul: „Amicus Plato sed magis amico veritas”, descoperim că aceasta este realitatea. Cred că numai așa putem deveni credibili într-o mai mare măsură, dacă mai mulți istorici și oameni de cultură din afara spațiului nostru vor scrie despre noi, fără să ascundă adevărul. Noi ne amăgim și ne înșelăm amarnic, dacă tindem să credem că toată broșurăriia din vremea comunismului, pe care am plătit-o cu bani grei, ne este de vreun folos. Străinii o aruncă la coșul de gunoi. Nimeni nu este interesat de un lucru făcut la comandă!

Keith Hitchins este un om admirabil. Noi suntem foarte legați prietenește. Sigur că în scrierile lui a făcut să răzbată ceva din istoria noastră pe mai multe meridiane și cred că este important să ne introducem, pe măsura a ceea ce noi suntem, într-un spațiu mai larg european, acolo unde, de fapt, ne este locul. Mai ales când toată lumea se întrebă: „Suntem sau nu în Europa?” „Bineînțeles că suntem în Europa!” Altcumva sunt structurile economice sau comportamentele pe care noi le ignorăm. Noi suntem o cultură europeană puternică atât în interiorul arcului carpatic, în Transilvania, cât și în afara lui.

Modul în care Keith Hitchins a văzut istoria românească ar trebui să fie un memento, pentru că a văzut o istorie exact cum au văzut-o și reprezentanții Școlii Ardelene: *istoria spațiului românesc în integralitatea lui*. Acum, când toți chemații și nechemații vorbesc de autonomii, de federalizări, realitatea este că istoria noastră este a noastră cu minoritățile ei, cu spațiul plin de alterități. Dar, repet,

este o istorie a noastră, așa cum a fost văzută în 1918 aici, la Alba Iulia. Și este o treabă la care nu trebuie să renunțăm. Pentru că, dacă renunțăm, renunțăm la ființa noastră. Transilvania este relevantă, în măsura în care are spațiul provinciilor din exteriorul arcului carpatic, iar exteriorul arcului carpatic, fără Transilvania, nu înseamnă mare lucru; așa cum nici nu a însemnat până la 1918. Marele merit al lui Keith Hitchins este că a pus în evidență aceste dimensiuni ale istoriei noastre, cu această cunoaștere foarte bună a spiritualității românești.

Reporter: EMILIA PAVEL